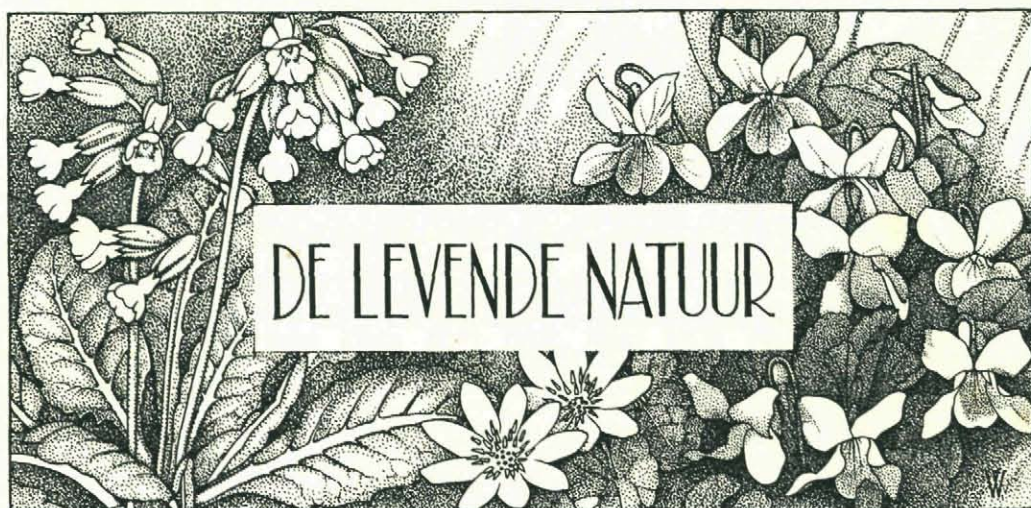

NEDERLANDS TIJDSCHRIFT VOOR VELDBIOLOGIE
OPGERICHT DOOR E. HEIMANS, J. JASPERS jr EN JAC. P. THIJSSSE

VOGELS WAARNEMEN UIT TREINEN

M. F. MÖRZER BRUIJNS.

R.I.V.O.N., Mededeling nr. 12.

Als een treinreis lang en vervelend is behoeft dat voor iemand, die zich voor vogels interesseert, geen bezwaar te zijn. Het is een interessante en tot op zekere hoogte zelfs spannende bezigheid na te gaan, welke vogels men onderweg al rijdende passeert.

Het valt natuurlijk niet altijd mee gedurende de enkele ogenblikken, dat een vogel in het gezichtsveld is, hem te herkennen. Wanneer men er zich op toelegt, krijgt men evenwel al gauw met de ervaring een zekere bedrevenheid. Vooral een aantal algemeen voorkomende en de gemakkelijk herkenbare vogelsoorten zijn na enige oefening vrij goed te deter-

mineren. Men kan hen namelijk vaak genoeg van 3 tot 8 seconden in het oog houden. Het vogels waarnemen uit de trein is op die manier een aardig tijdverdrijf, waarvan reeds menig ornitholoog plezier heeft gehad.

Het wordt iets anders, wanneer men proberen wil, door middel van dergelijke waarnemingen een min of meer betrouwbare indruk te krijgen van de vogelbevolking van een bepaald gebied of landstreek. Natuurlijk kan een dergelijke indruk slechts ruw zijn en de werkelijkheid maar grof benaderen. Toch is het wellicht niet uitgesloten op deze manier omtrent het voorkomen van bepaalde vogelsoorten in-

lichtingen te verkrijgen, die voor een vergelijking en daarmee voor een waarneming bruikbaar zijn.

Het Staatsbosbeheer wordt nogal eens gesteld voor netelige vragen op avifaunistisch gebied, die slechts kunnen worden beantwoord na een vergelijkend onderzoek van verschillende landstreken. Het lag daarom voor het R.I.V.O.N. voor de hand eens na te gaan of treinwaarnemingen in beginsel bruikbaar zouden kunnen worden gemaakt voor ornithologische inventarisaties.

Het idee dit uit te werken kwam op nadat Braaksma op reis naar en van Corsica gedurende de lange ritten door Frankrijk de ervaring had opgedaan, dat er in dat land ook uit de trein over grote afstanden maar heel weinig vogels worden gezien. De voor Nederlandse begrippen bijna spreekwoordelijke vogelarmoede van Frankrijk werd dus ook door de treinwaarnemingen bevestigd. Het was door een samenloop van omstandigheden kort daarop mogelijk op vergelijkbare wijze gedeelten van Engeland, Duitsland, Oostenrijk en natuurlijk ook van Nederland te inventariseren (fig. 1). Met spanning werd afgewacht wat de resultaten zouden zijn en of die in zekere zin representatief mochten worden geacht voor de vogelbezetting van de betreffende landstreken. De mate van volledigheid van de inventarisatie kan door het nemen van één zo'n steekproef niet groot zijn. Ook al let men nog zo scherp op, veel ontsnapt er aan de waarneming, omdat alles letterlijk met een sneltreinvaart voorbij vliegt. Vrijwel alle kleinere vogels, vooral die, welke zich in het geboomte of in struiken ophouden, blijven onopgemerkt. Waarnemingen van zangertjes, mezen, gorzen en dergelijke behoren daarom tot de uitzonderingen. Wat van die soorten wel wordt gezien kan

eigenlijk het beste buiten beschouwing worden gelaten. De waarnemingen van soorten echter, die meer open terreinen bewonen en door hun postuur of levenswijze snel kunnen worden opgemerkt, verdienen de aandacht. De resultaten van de waarnemingen van de soorten in de verschillende landen zijn in de tabel gegeven.

In Engeland werd geteld uit de trein tussen Harwich en Londen en met onderbrekingen tussen Londen en de Schotse grens, noordelijk van Newcastle (475 km). In Nederland werd op het traject Utrecht—Leeuwarden—Harlingen twee keer waargenomen (480 km). De waarnemingen in Duitsland werden verricht in Rheinland tussen Koblenz en de Nederlandse grens bij Nijmegen (plm. 200 km) en in Beieren twee keer met onderbrekingen, op het traject Ulm—Augsburg—München—Rosenheim—Kufstein (240 km). In Oostenrijk werd het in het Inn-dal gelegen traject Kufstein—Wörgl—Schwaz tweemaal bemonsterd. Alle waarnemingen vonden plaats tussen 27 mei en 19 juni, dus volop in de broedtijd. Zij zijn daarom tot op zekere hoogte vergelijkbaar. Steeds werden alle vogels geteld. Bij een vergelijkend onderzoek als dit kan alleen kwantitatief onderzoek bruikbare resultaten opleveren. Het moet wel gezegd worden, dat de ontspanning van het waarnemen uit de trein dan tot een inspanning wordt. De aantallen zijn in de tabel per soort uitgerekend voor een afstand van 100 km. De nauwkeurigheid moet men niet te hoog aanslaan. Er werd bv. niet overal waargenomen gedurende dezelfde tijden van de dag. Dat levert verschillen op omdat de activiteit van de meeste vogels in de loop van de dag wisselt. Er werden ook onvermijdelijke fouten gemaakt bij het determineren, terwijl er geregeld vogels voorbijflitsten, die niet herkend konden

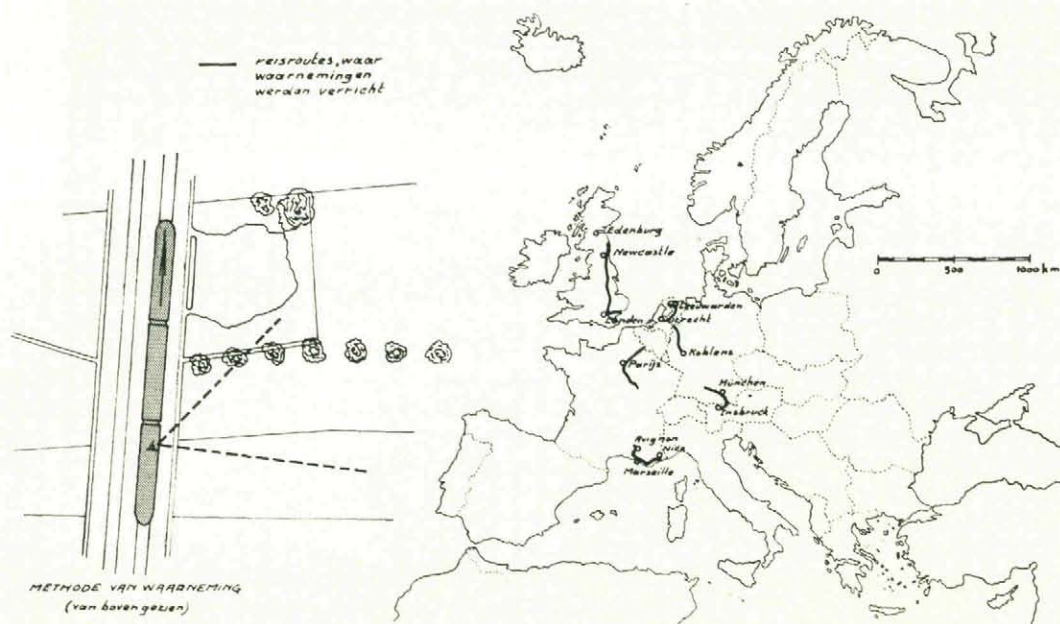

Fig. 1. Vogelwaarnemingen uit treinen in verschillende landen in 1956.

worden. Het aantal daarvan bedraagt gewoonlijk 2—10 % van het totaal aantal waargenomen individuen. Zij zijn in de tabel niet vermeld. Een andere foutenbron is gelegen in de onzekere determinaties en de slechts bij benadering nauwkeurige tellingen. Foutieve determinaties zullen het meest voorkomen bij waarnemingen in landstreken, waar men niet zo thuis is. Zelfs in het eigen land doen zich evenwel soms situaties voor, waarbij het niet goed mogelijk is met zekerheid een beslissing te nemen, waaraan niet kan worden getornd. Eén van de moeilijkheden is bv. het onderkennen van Zwarte kraaien en Roeken, wanneer de vogels zich in groepsverband betrekkelijk ver van de spoorlijn in het veld bevinden. Met al deze tekortkomingen moet rekening worden gehouden bij het beoordelen van de gegevens van het onderzoek.

De aantallen soorten vallen mee. Wanneer men bedenkt, dat het gaat om waar-

nemingsritten van slechts enkele uren, dan is het eigenlijk opmerkelijk veel. De soortenlijsten zouden bij frequenter waarnemen zonder twijfel langer worden, maar zoals de ervaring in Nederland heeft geleerd op langere afstanden toch niet zo heel veel.

De verschillen tussen Engeland, Nederland en Duitsland zijn vergeleken met die met Frankrijk betrekkelijk gering. Zij zijn, dat is direct te zien, te danken aan de geaardheid van de landstreken, waar de waarnemingen werden verricht. Het resultaat van het onderzoek is daarmee in eerste instantie positief.

Frankrijk is opvallend arm, zowel aan soorten als aan individuen. Dit ligt niet aan de geaardheid van het land, maar aan de instelling van het Franse volk ten opzichte van de in het wild levende vogels. Als die instelling veranderde, zou ook Frankrijk een vogelrijk land kunnen worden.

Tabel. Vogelwaarnemingen uit treinen. Aantallen berekend per 100 km traject. ¹⁾

	Engeland Harwich—Londen—Schotland 475 km. 19 juni. M.B.	Nederland Utrecht— Leeuwarden—Hartingen v.v. 480 km. 8—11 juni. M.B.	Duitsland (Rheinland) Koblenz—Keulen—Kalden- kirchen. 200 km. 2 juni. M.B.	Duitsland (Beieren) Ulm—München—Kufstein 240 km. 27 mei—2 juni. M.B.	Oostenrijk (Tirol) Kufstein—Wörgl—Schwaz 100 km. 27 mei—2 juni. M.B.	Frankrijk Parijs—Nice p.p. en terug 1100 km. Mei. S.B.
Vogels van bos en veld:						
Buizerd (<i>Buteo buteo</i>)				3	3	
Torenvalk (<i>Falco tinnunculus</i>)	+	+	+	1	7	
Boomvalk (<i>Falco subbuteo</i>) ...			+			
Fazant (<i>Phasianus colchicus</i>) ...	4					
Patrijs (<i>Perdix perdix</i>)	1					
Houtduif (<i>Columba palumbus</i>) ...	8	6	6	2	2	2
Holeduif (<i>Columba oenas</i>)	4	1	1			
Tortelduif (<i>Streptopelia turtur</i>)	1	2	2		8	1
Koekoek (<i>Cuculus canorus</i>) ...	+	1	+	+	+	
Boerenwaluw (<i>Hirundo rustica</i>)	5	6	4	9	25	
Huiswaluw (<i>Delichon urbica</i>)	2	1	1	25	70	
Oeverwaluw (<i>Riparia riparia</i>) ...	+			48	60	
Zwarte kraai (<i>Corvus corone</i>) ...	20	18	10	82	110	10
Roek (<i>Corvus frugilegus</i>)	509	27				42)
Kauw (<i>Corvus monedula</i>)	71	46	18		4?	
Ekster (<i>Pica pica</i>)	1	6	6	1	1	8
Gaai (<i>Garrulus glandarius</i>) ..	+	+	1			
Merel (<i>Turdus merula</i>)	4	3	9	10	1	
Zanglijster (<i>Turdus ericetorum</i>)	+	1	1	3	1	
Rouw/Witte kwikstaart (<i>Motacilla alba</i>)	+	1	1			
Veldleeuwerik (<i>Alauda arvensis</i>)	4	1	4	2	1	
Spreeuw (<i>Sturnus vulgaris</i>) ...	181	460	22	100		
Vogels van steden en dorpen:						
Post-sierduif (<i>Columba</i> „domestica”)	40	21	40	48	5	
Gierzwaluw (<i>Apus apus</i>)	8	17	29	44	17	5
Huismus (<i>Passer domesticus</i>) ...	12	20	31	9	10	
Vogels van weide en hooiland:						
Kievit (<i>Vanellus vanellus</i>)	8	95	+			
Scholekster (<i>Haematopus</i> ostralegus)		18				
Grutto (<i>Limosa limosa</i>)		8				
Wulp (<i>Numenius arquata</i>)	+	+				
Tureluur (<i>Tringa totanus</i>)		1				
Gele kwikstaart (<i>Motacilla flava</i>)		+				
Graspieper (<i>Anthus pratensis</i>) ...		+				

Tabel, vervolg

	Engeland Harwich—Londen—Schotland 475 km. 19 juni. M.B.	Nederland Utrecht— Leeuwarden—Harlingen v.v. 480 km. 8—11 juni. M.B.	Duitsland (Rheinland) Koblenz—Keulen—Kalden- kirchen. 200 km. 2 juni. M.B.	Duitsland (Beieren) Ulm—München—Kufstein 240 km. 27 mei—2 juni. M.B.	Oostenrijk (Tirol) Kufstein—Wörgl—Schwaz 100 km. 27 mei—2 juni. M.B.	Frankrijk Parijs—Nice p.p. en terug 1100 km. Mei. S.B.
Vogels van water en moeras:						
Blauwe reiger (<i>Ardea cinerea</i>)		3				+
Wilde eend (<i>Anas platyrhynchos</i>)	1	26		+	1	
Meerkoet (<i>Fulica atra</i>) ...		+				
Waterhoen (<i>Gallinula chloropus</i>)	1	4				
Zwarte stern (<i>Chlidonias niger</i>)		1				
Visdief (<i>Sterna hirundo</i>) ...		3				
Kapmeew (<i>Larus ridibundus</i>) ...	3	35		13		+
Vogels van de kust:						
Bergeend (<i>Tadorna tadorna</i>) ...		+				
Stormmeeuw (<i>Larus canus</i>) ...	40	+				
Zilvermeeuw (<i>Larus argentatus</i>)	20	+				
Grote mantelmeeuw (<i>Larus marinus</i>) ...	1					
Kleine mantelmeeuw (<i>Larus fuscus</i>) ...	+					
Toevallige waarnemingen:						
Steenuil (<i>Athene noctua</i>) ...				+		
Gekraagde roodstaart (<i>Phoenicurus phoenicurus</i>) ...					+	
Roodborsttapuit (<i>Saxicola torquata</i>) ...				+		
Heggenus (<i>Prunella modularis</i>)				+		
Grasmus (<i>Sylvia communis</i>) ...	+	+				
Grauwe Klauwier (<i>Lanius collurio</i>) ...					+	
Koolmees (<i>Parus major</i>) ...					+	
Kuifleeuwerik (<i>Galerida cristata</i>) ...				+		
Geelgors (<i>Emberiza citrinella</i>)	+	+				
Vink (<i>Fringilla coelebs</i>) ...	+	+	+		1	
Alpenkauw (<i>Coracia graculus</i>) ...					1	
Totaal 55 soorten ...	35	40	26	21	24	8
			33			
Totaal individuen ...	954	838	192	402	343	31

1) minder dan 1 individu/100 km: +

2) Roeken alleen in Noord-Frankrijk.

Engelands rijkdom aan kraaiachtigen, vooral Roeken en Kauwen, komt bij de treinwaarnemingen duidelijk naar voren. De hoge aantallen kustvogels, die in dit land werden waargenomen, houden verband met de ligging van een deel van het traject, dat plaatselijk zeer dicht langs de kust verliep. Deze waarnemingen pleiten op zichzelf voor de bruikbaarheid van de methode. In Nederland en Duitsland waren de reisroutes zodanig, dat de kans op typische kustvogels heel gering was. Duide-lijk komt in de waarnemingen naar voren de grote rijkdom van Nederland (en voor- al van Friesland) aan weide-, water- en moerasvogels. Wellicht zijn treinwaar- nemingen zelfs beter dan incidentele streekbeschrijvingen in staat de uitzonder- lijke positie van Nederland in West- Europa in dit opzicht aan te tonen. Toch speelt ook hier de keuze van het traject een rol. In NW-Duitsland, met name in het kustgebied van Nedersachsen zijn wellicht ook vogeltreinreizen te maken, die wat betreft de water- en weide- en moerasvogels aantallen opleveren, die de waarden van het Nederlandse laagland benaderen. Toch zou dergelijk onderzoek stellig aantonen, dat het echt goede weide-, water- en moerasvogelgebied in West- Europa maar zeer beperkt is.

Het interessantste zijn misschien wel de verschillen in het voorkomen van enkele vogelsoorten, waarvan men weinig weet omtrent de dichtheden in uiteenlopende gedeelten van hun areaal. Het is nog niet zeker, dat de verschillen van de tabel een weerspiegeling zijn van de werkelijkheid en dus „wezenlijk” zijn. Zij zijn evenwel frappant en soms zo groot, dat een nader onderzoek verantwoord is. In het bijzonder zou eens gelet kunnen worden op de ver- schillen bij de Houtduif, de Holeduif, alle zwaluwen, inclusief de Gierzwaluw, de kraaiachtigen met de Ekster, en de Spreeuw.

Het onderhavige onderzoek wil en kan nog geen uitsluitsel geven ten aanzien van de vragen, die naar aanleiding van de ge- vonden verschillen naar voren komen. Het doel is geweest na te gaan of er door middel van treinwaarnemingen kenmer- kende verschillen kunnen worden vast- gesteld. Het ziet er inderdaad naar uit, dat dit mogelijk is. Daarnaast werden er feiten vastgesteld, die op zichzelf merk- waardig genoeg zijn om voortzetting van het onderzoek te wettigen.

Mogelijk kan daarom het waarnemen uit treinen voor bepaalde soorten worden ont- wikkeld tot een inventarisatiemethode, die praktisch bruikbaar is.

